

*Αφιερώνεται σε όλους τους αφανείς ήρωες και
τους ξεριζωμένους από τη βία του πολέμου*

Πάνε χρόνια που είχα να δω τον Άκη. Οι Λα-
πηθιώτες σκόρπισαν στις πόλεις και στα χω-
ριά της ελεύθερης Κύπρου. Ήταν νωπά ακόμη τα
γεγονότα της συμφοράς του 1974. Με αναζήτησε,
έμαθε πως βρισκόμουν στην Αθήνα και ήρθε με τον
αδελφό του τον Κωστή και με βρήκαν. Περαστικοί
ήταν, για λίγες μέρες, έψαχναν απεγνωσμένα για
δουλειά. Κάθισαν περίπου έναν μήνα. Στο τέλος τα
κατάφεραν και τους προσέλαβε η εταιρία Ελληνική
Τεχνική, που αναλάμβανε εργολαβίες στο Ιράκ.

Λίγο πριν αναχωρήσουν, ο Άκης άρχισε να μου
διηγείται την περιπέτειά του κατά τις μέρες της
τούρκικης εισβολής στην Κερύνεια. Δεν πρόλαβε,
με άφησε στην αρχή της αφήγησής του, έμεινα με
την περιέργεια.

Ξαναχαθήκαμε για καιρό, μέχρι που έψαξα και
βρήκα το τηλέφωνό του. Αφορμή, η παρουσίαση

στη Λεμεσό του βιβλίου μιας Κύπριας δημοσιογράφου που ζούσε στην Κωνσταντινούπολη. Είχε καταφέρει να πάρει συνεντεύξεις από Τούρκους αξιωματικούς που είχαν λάβει μέρος στην τούρκικη εισβολή στην Κύπρο το 1974. Ανάμεσα στις σελίδες με τις συνεντεύξεις των Τούρκων αξιωματικών υπήρχαν πολλές φωτογραφίες αιχμαλώτων πολέμου από τις φυλακές των Αδάνων, καταστραμμένων αρμάτων της Εθνικής Φρουράς, πυροβόλων, οχημάτων, καθώς και μιας τορπιλακάτου που βρέθηκε στο Μπογάζι, κοντά στη ναυτική βάση της Εθνικής Φρουράς. Την καθέλκυσαν και τη μετέφεραν στο Πολεμικό Μουσείο της Κωνσταντινούπολης ως λάφυρο. Προς το τέλος του βιβλίου υπήρχαν φωτογραφίες από ένα άλμπουμ που είχε βρεθεί μέσα στην τορπιλάκατο. Τρεις τέσσερις απ' αυτές ανήκαν στον Άκη. Του το ανέφερα και του πρότεινα να αγοράσει το βιβλίο.

«Εντάξει, να σημειώσω τον τίτλο», μου απάντησε, «και θα το παραγγείλω. Θα το πάρω μόλις επιστρέψω από το Βιετνάμ, τώρα ετοιμάζω βαλίτσα για το ταξίδι».

Ξεχαστήκαμε για μεγάλο διάστημα, ώσπου βρεθήκαμε αναπάντεχα στο Facebook. Είδα μια ανάρ-

τησή του με ένα ποίημα που είχε γράψει, μου έκανε εντύπωση, ένα ποίημα που έδινε το ανάγλυφο του βίου και της πολιτείας του:

*Απ' όσα μου έκανε η ζωή
την έχω πια ξεγράψει
ποτέ δεν τα κατάφερε
εμένα για να κλάψει
κι αν έχει δηλητήριο
είμαι μεγαθήριο
μες στη ζωή κυκλοφορώ
δίχως διαβατήριο.*

Του έστειλα μήνυμα: «Έλα να σε δούμε στη Λεμεσό, έλα να τα πούμε, να μου τελειώσεις κι εκείνη την ιστορία που μου άρχισες στην Αθήνα. Πες και στον Κωστή, θα χαρώ».

Ο Κωστής δεν μπόρεσε, ήρθε ο Άκης, όπως συμφωνήσαμε, εκείνο το Σάββατο στη Λεμεσό.

Το βαφτιστικό του είναι Γρηγόρης, Γρηγοράκης, Άκης, έτσι τον φωνάζανε οι δικοί του, όπως και όλοι στη γειτονιά.

Καθίσαμε σ' ένα καφενεδάκι δίπλα στη θάλασ-

σα. Ο Άκης έριξε μια λοξή ματιά στην απεραντοσύνη του πελάγους.

«Α, ρε πουτάνα θάλασσα», μουρμούρισε και τράβηξε την πρώτη ρουφηξιά καφέ.

Είχαμε πολλά χρόνια να βρεθούμε, πολλά να πούμε.

Ευθύς ο ορίζοντας πήρε τη μορφή της οθόνης του θερινού σινεμά Ίρις. Στην ξεθωριασμένη οθόνη του εγκαταλειμμένου σινεμά στην κατεχόμενη Λάπηθο άρχισαν να προβάλλονται μικρά ντοκιμαντέρ από όσα είχαμε ζήσει, ιστορίες γνωστές και άγνωστες, αναμνήσεις.

Το καλοκαίρι, μόλις έκλειναν τα σχολεία, είχαμε την ίδια συνήθεια: Βγάζαμε τα παπούτσια, τ' αφήναμε κάτω από το κρεβάτι και τα ξαναφορούσαμε τον Σεπτέμβρη, την πρώτη μέρα του σχολείου. Ανέμελα και αλητήρια παίζαμε μες στα πυκνά περιβόλια. Από τους βράχους της θάλασσας σκαρφαλώναμε στο βουνό. Πατούσαμε αγκάθια, καρφιά, γυαλιά, μας τσιμπούσαν σφήκες, μέλισσες, ένα φίδι δάγκωσε μια φορά τον Άκη – ευτυχώς ήταν δρόπης*.

* Δρόπης: μεγαλόσωμο φίδι χωρίς δηλητήριο.

Σκαρφαλώναμε στα δέντρα, καθόμασταν στους κλώνους, πελεκούσαμε σανίδες για να φτιάξουμε τα ξύλινα σπαθιά μας. Είχαμε πάντα μαζί μας τον *Μικρό Ήρωα*. Μας συνέπαιρνε το περιοδικό αυτό με τις ιστορίες από τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα και την ηρωική αντίσταση της ελληνικής νεολαίας.

Ο Άκης είχε ταυτιστεί με τον Σπίθα και τον μιμούνταν όταν παίζαμε τους Έλληνες και τους Γερμανούς. Όταν ο πόλεμος γινόταν μεταξύ Αχαιών και Τρώων, έπαιρνε τον ρόλο του Αχιλλέα στις ξιφομαχίες μας. Ήταν πρόσφατα και τα δικά μας στην Κύπρο, με τον αγώνα ενάντια στην αγγλοκρατία για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα, κι έτσι συχνά αντικαθιστούσαμε τους Γερμανούς με τους Εγγλέζους.

Κρατούσαμε ένα μακρόστενο ξύλο, το οποίο είχαμε σκαλίσει με τρόπο που να μοιάζει με όπλο, κρυβόμαστε, και όταν βλέπαμε τον εχθρό, «μπαμ» φωνάζαμε, κι ύστερα «έπεσες»... Πάντοτε η κάθε ομάδα θεωρούσε την αντίπαλη ως Γερμανούς ή Εγγλέζους. Πεδίο των μαχών μας, τα περιβόλια με τα λεμονόδεντρα. Και ο πόλεμος τελείωνε πάντοτε με εκτόξευση λεμονιών μεταξύ των αντίπαλων ομάδων.

Όλοι ήμασταν επηρεασμένοι από το κλίμα της εποχής ενάντια στην αποικιοκρατία. Στα καφε-νεία, δίπλα από τα κάδρα με τις ζωγραφιές των ηρώων του '21 είχαν προστεθεί οι φωτογραφίες των ηρώων της ΕΟΚΑ*.

Έδειξα στον Άκη μια φωτογραφία. Μια φωτογραφία από μια πόλη της Ισπανίας.

«Μα είναι άγαλμα μικρού παιδιού...» με κοίταξε απορημένα ο Άκης.

«Ναι, μικρού παιδιού. Άκου, λοιπόν...»

Στην πόλη Σανταντέρ. Εκεί παλιά έδενε ένα πολεμικό πλοίο του αγγλικού στόλου. Οι ναύτες πετούσαν στα πιτσιρίκια που μαζεύονταν από κάτω ένα νόμισμα. Αυτά πάλευαν μεταξύ τους ποιο θα το αρπάξει. Από πάνω οι Άγγλοι χάζευαν το θέαμα κι επαναλάμβαναν τις ρίψεις κερμάτων. Όμως το νόμισμα συχνά έπεφτε στο νερό και οι πιτσιρικάδες βουτούσαν για να το βρουν. Σε μια τέτοια προσπάθεια πνίγηκε ένα παιδάκι. Το άγαλμα του αγοριού στήθηκε στην προβλήτα του λιμανιού της πόλης, για να θυμίζει το τραγικό περιστατικό.

* ΕΟΚΑ: Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών.

Μου θύμιζε σκηνές από την παιδική μας ηλικία, όταν, τετράχρονα ή πεντάχρονα παιδιά ακόμη, σαν βλέπαμε να περνούν φορτηγά με στρατιώτες, τρέχαμε ξοπίσω τους. Οι Άγγλοι μάς πετούσαν καραμέλες ή σοκολάτες κι εμείς παλεύαμε μεταξύ μας ποιος θα αρπάξει έστω και μία. Οι πρώτες αναμνήσεις που έχουν καταγραφεί στη μνήμη μας είναι από τον αγώνα ενάντια στους Άγγλους λίγο πριν από την ανεξαρτησία της Κύπρου και το σύμβαμα που μας επέβαλαν.

Ένα καλοκαιρινό πρωινό καθόμασταν με τον Άκη στο καλύτεριμι όπου βρισκόταν το καφενείο του Σαββή και χαζεύαμε τον κόσμο που πηγαινοερχόταν. Ο Γιώργης ο Μικρασιάτης προσπαθούσε να συγκρατήσει το αμαξάκι του στη μεγάλη κατηφόρα, όταν μια γάτα πετάχτηκε μπροστά του. Με το απότομο φρενάρισμα, τα κουλούρια, που ήταν τοποθετημένα το ένα επάνω στο άλλο και σχημάτιζαν πυραμίδα, πέσανε. Σταμάτησε πάνω στη στροφή, απέναντί μας, και άνοιξε το τζάμι για να ξαναστήσει την κουλουρένια πυραμίδα. Νιώσαμε να βγαίνει σαν κύμα η γαργαλιστική μυρωδιά από τις φρεσκοξεφουρνισμένες ελιόπιτες, ταχινόπιτες

και τα κουλούρια, ξεροσαλιάσαμε. Πήγε τότε ο Άκης στο περιβόλι του Γιώρκου δίπλα, έκοψε ένα πράσινο λεμόνι, καθάρισε τη φλούδα με τον σουγιά, το μοίρασε στα δύο, έτρεξα κι εγώ στο σπίτι, πασπάλισα τα κομμάτια με κάμποσο αλάτι, φάγαμε, κόψαμε τη λιγούρα μας.

Ο Άκης μου διηγιότανε μια σκηνή από το τελευταίο τεύχος του *Μικρού Ήρωα*, όπου ο Σπίθας σάλταρε σ' ένα γερμανικό φορτηγό που μετέφερε τρόφιμα σε κάποιον δρόμο της Αθήνας. Ενώ περιέγραφε τη σκηνή, είδαμε να σταματά λίγο πιο κάτω και να παρκάρει ένα ξένο αυτοκίνητο – γνωρίζαμε όλα τ' αυτοκίνητα των συγχωριανών, άλλωστε ήταν ελάχιστα. Βγήκαν δυο κύριοι καλοντυμένοι, ο ένας φαινόταν Άγγλος – κουβέντιαζαν στα ελληνικά. Προχώρησαν, μπήκαν στο καφενείο του Σαββή. Από το πίσω τζάμι του αυτοκινήτου διακρίναμε ένα κουτί με σοκολάτες Ντεπεκελέρ. Τότε δεν συνήθιζαν να κλειδώνουν τ' αυτοκίνητα.

«Θα κάνω όπως ο Σπίθας», είπε ο Άκης, πλησίωσε επιτήδεια και άρπαξε το κουτί, που περιείχε δώδεκα σοκολάτες.

Χωθήκαμε γρήγορα στο διπλανό περιβόλι, σκαρφλώσαμε στο κρησφύγετό μας – μια πυκνόφυλλη

λεμονιά. Μετά το λεμόνι με το αλάτι καταβροχθίσαμε τις σοκολάτες σαν πεινασμένα λιονταράκια. Έτσι πήραμε εκδίκηση για τη λιγούρα μας, αλλά και για την πίκρα που πότιζαν οι Άγγλοι τον τόπο.

«Πάμε», μου λέει μια άλλη φορά ο Άκης, «για καρύδια».

Ήταν μια πανύψηλη καρυδιά δίπλα στον νερόμυλο του Καπλάνη.

«Θ' ανέβω πάνω να τα ρίχνω, εσύ να τα μαζεύεις».

Ένα καρύδι στην άκρη του κλαδιού δεν έλεγε να πέσει, κι εκείνος επέμενε να το πλησιάσει. Σύρθηκε προς την άκρη, έσπασε το κλαδί, τον είδα να πέφτει από μεγάλο ύψος, όμως αρπάχτηκε σαν τον Ταρζάν από ένα κλαδί πιο κάτω και κρατήθηκε. Ήταν φαινόμενο μυϊκής δύναμης. Ριψοκίνδυνος χαρακτήρας. Ατίθασος και ζωηρός. Όλοι στη γειτονιά τον έδιωχναν από τις αυλές τους, όλο και κάποια ζαβολιά θα έκανε. Όταν όμως γλίστρησε μια φορά από έναν βράχο κάποιος συνομήλικός μας, τον άρπαξε από το χέρι και τον τράβηξε έτσι όπως κρεμόταν στο κενό, χάρη στο φιλότιμο και στη δύναμή του.

Αρχές της δεκαετίας του 1960. Στους κινηματογράφους ήταν της εποχής οι πολεμικές ταινίες – άλλωστε είχαν περάσει μόλις λίγα χρόνια από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου.

Ταινίες βλέπαμε μόνο σε επιτρεπόμενες μαθητικές παραστάσεις, απαγορευόταν το σινεμά χωρίς την άδεια του σχολείου. Όταν είχε την ειδική προβολή για μαθητές, νωρίς το απόγευμα του Σαββάτου, κατηφορίζαμε χαρούμενοι στον κινηματογράφο του Καζέλη.

Μια φορά προβαλλόταν η ελληνική ταινία *Το νησί των γενναίων*, με πρωταγωνιστή τον Αλέκο Αλεξανδράκη. Λεφτά όμως δεν είχαμε για εισιτήριο. Πήγαμε και σταθήκαμε έξω από τον κινηματογράφο, προσμέναμε με αγωνία... Η Καζέλαινα, η γυναίκα του ιδιοκτήτη – πολύ καλή κυρία –, όταν έβλεπε το λυπημένο και παρακλητικό ύφος των παιδιών που δεν είχαν χρήματα για το εισιτήριο, τ' άφηνε να περάσουν μόλις άρχιζε το έργο. Έτυχε όμως να μην είναι η Καζέλαινα στον έλεγχο των εισιτηρίων εκείνη τη φορά, την αντικαθιστούσε ένας υπάλληλος που έδιωχνε με βρισιές τα παιδιά που δεν έκοβαν εισιτήριο. Μα το έργο ήταν πολεμικό, δεν γινόταν να το χάσουμε, θα σκάγαμε αν δεν το βλέπαμε.

Άρχισε η προβολή, ήταν ακόμη δύο παιδιά μαζί μας που στέκονταν λυπημένα στην είσοδο.

«Φύγετε», μας είπε θυμωμένα ο υπάλληλος.

Ο πολυμήχανος Άκης όμως βρήκε τρόπο να μπορούμε λαθραία. Ανακάλυψε στο πλάι του κτιρίου ένα μικρό παραθυράκι που έβγαζε στην τουαλέτα της αίθουσας προβολών, προστατευμένο με συρματοπλέγμα, για καλή μας τύχη παραβιασμένο. Υπήρχε ένα δέντρο δίπλα, σκαφαλώσαμε και, μόλις βρεθήκαμε στο ύψος του μικρού παραθύρου, μπήκαμε μέσα. Ένας ένας, στα σκοτεινά, χωθήκαμε στα καθίσματα, δίνοντας την εντύπωση ότι είχαμε μπει στην αίθουσα κανονικά, απλώς επιστρέψαμε στη θέση μας από την τουαλέτα. Την επόμενη μέρα ό,τι είχαμε δει στην ταινία το ζωντανεύαμε στα περιβόλια.

Το πάθος μας για το σινεμά εντάθηκε όταν στη γειτονιά άρχισε να λειτουργεί το νέο σινεμά Ίρις. Μας ήταν αδύνατο να χάσουμε ταινία πολεμική. Ανυπομονούσαμε πότε θα σβήσουν τα φώτα να αρχίσει η προβολή.

Δεν φαντάζεστε τι μάχες και πυρά είδαμε να πέφτουν σ' εκείνη την οθόνη! Δεν μπορούσαμε βέβαια τότε να διανοηθούμε ότι εκείνες οι εκρήξεις

και ριπές θα ζωντάνευαν και θα έπεφταν στ' αλήθεια σε τούτη την οθόνη στη μάχη της Λαπήθου, στις 3 με 6 Αυγούστου του 1974. Ακόμα και σήμερα μπορεί να διακρίνει κανείς σε πολλά σημεία τις τρύπες από τις σφαίρες.

Σαν εικονοστάσι που είχα δει σ' ένα παλιό παρεκκλήσι έμοιαζαν οι έξι ενορίες της Λαπήθου: του Αγίου Θεοδώρου, του Αγίου Λουκά, του Αγίου Μηνά, της Αγίας Παρασκευής, της Αγίας Αναστασίας και η δική μας, του Αγίου Τιμίου Προδρομού. κι ανάμεσα στα εικονίσματα, σαν μισοφέγγαρο, η τούρκικη συνοικία με τους δύο μιναρέδες. Η δική μας ενορία ήταν σαν σφήνα ανάμεσα στους δύο τουρκομαχαλάδες, το πάνω και κάτω τζαμί. Ήταν η ενορία με τους πιο λίγους κατοίκους, γι' αυτό και η εκκλησία μας δεν είχε ιερέα. Ήταν ασύμφορο για τη μητρόπολη να διορίσει ιερέα και προέτρεπε τους πιστούς Προδρομίτες να εκκλησιάζονται στην πιο κοντινή, του Αγίου Λουκά.

Εκεί που πίναμε το καφέ μας μια σφήκα κάθισε στο τραπέζι μας. Την έδωξα με μια κίνηση του χεριού, έκανε κύκλο και ξανακάθισε στο τραπέζι. Ο

Άκης, αφού ήπιε το νερό, αναποδογύρισε το ποτήρι και με μια απότομη κίνηση εγκλώβισε τη σφήκα. Το έντομο στριφογύριζε σαν δαιμονισμένο μες στο γυαλί ψάχνοντας να βρει έξοδο.

«Αν είναι και σφήκα, κρίμα να βασανίζεται», είπε τότε ο Άκης και με μια απότομη ξανά κίνηση την απελευθέρωσε.

Αυτό πυροδότησε τη μνήμη, που γύρισε πίσω στα παλιά.

Στη μεγάλη ανομβρία που ζήσαμε στα παιδικά μας χρόνια οι Λαπηθιώτες αποφάσισαν να κάνουν παράκληση και λιτανεία, μήπως και ο Θεός μάς λυπηθεί και βρέξει. Πήραν την απόφαση να γίνει στην ενορία μας, γιατί ο Τίμιος Πρόδρομος είχε φήμη θαυματουργού αγίου.

Θα ήταν οκτώ εννιά χρόνων τότε ο Άκης. Αφηγείται:

Στην πίσω πόρτα της εκκλησίας, από τον πολύ καιρό που είχε να γίνει λειτουργία, σε μια εσοχή υπήρχε μια σφηκοφωλιά. Καθώς γινόταν η περιφορά του αγίου και ο παπάς πλησίαζε προς τη δυτική είσοδο, για να εισέλθει η πομπή στον ναό, πώς μου ήρθε, είδα ένα καλάμι στον περίβολο

κάτω από την αμυγδαλιά, το πήρα και σουξούλιστα* τη σφηκοφωλιά. Τότε οι σφήκες άρχισαν να ορμούν και να τσιμπούν τους πιστούς. Έγινε πανικός. Μια σφήκα τσίμπησε τον παπά στο μέτωπο κι εκείνος από τον πόνο έχασε τα λόγια της ψαλμωδίας. Μια γυναίκα είδε σφήκες να κάθονται στο εικόνισμα της περιφοράς του αγίου και τσίριξε:

«Ου, Παναΐα μου, τέσσερις σφήκες επάνω στο κεφάλι του αγίου, κακό σημάδι!»

Άρχισαν οι Προδρομίτες να με κυνηγούν για να με δείρουν, αλλά πού να με φτάσουν...

Την άλλη μέρα, στο σχολείο, με περίμενε ο δάσκαλος με μια βέργα, την έσπασε πάνω μου. Με απείλησε ότι θα με καταγγείλει για να με κλείσουν στο Σωφρονιστήριο.

Η αναφορά του Άκη στο Σωφρονιστήριο μου έφερε στον νου την εικόνα της υπερβολικής αυστηρότητας που επικρατούσε εκεί. Κάποτε πέτυχα ένα παιδί από τη σχολή αυτή στον περίβολο της εκκλησίας. Κανονικά δεν τους επέτρεπαν να πιάνουν

* Σουξουλώ: ενεργώ ύπουλα, υποδαυλίζω εχθρικά.

κουβέντα με άλλα παιδιά εκτός σχολής, εγώ όμως πρόλαβα και το ρώτησα:

«Τι έκανες και σε βάλαν Σωφρονιστήριο;»

«Έκλεψα ένα πιάτο πισίες* στο παναϋριν του χωριού μας».

Το Σωφρονιστήριο ήταν ο παιδικός μας φόβος. Ήταν η μόνιμη απειλή που μας εκτόξευαν οι μεγάλοι όταν παρεκτρεπόμασταν είτε κλέβοντας φρούτα είτε χτυπώντας κάποιο παιδί στις μεταξύ μας ξιφομαχίες και στον πετροπόλεμο.

Εύρημα της αποικιοκρατίας η Αναμορφωτική Σχολή Λαπήθου – αυτή ήταν η επίσημη ονομασία του Σωφρονιστηρίου. Μάζευαν εκεί παιδιά με παραπτωματική συμπεριφορά, που είχαν διαπράξει μικροκλοπές ή άλλα πλημμελήματα, από όλη την Κύπρο. Φοιτούσαν εκεί εσώκλειστα, με πειθαρχία στρατιωτικού τύπου, και μάθαιναν διάφορες τέχνες. Η λειτουργία της σταμάτησε λίγους μήνες μετά την προσφυγοποίηση της σχολής το 1974.

Παραλίγο να συμβεί και σε μένα, λέει ο Άκης.

* Πισία: λεπτή πίτα από ζυμάρι τηγανισμένη, με ζάχαρη ή μέλι.